

Razain perheen tapaus: turvapaikanhakijasta työnhakijaksi

Anna G. Mikkonen ja Perttu Salmenhaara

Suomen maahanmuuttopolitiikka on perinteisesti perustunut muihin kuin työvoimapolitiisiin syihin. Vanhasen I Hallituksen vuoden 2006 maahanmuuttopolitiisessa ohjelmassa työperäisten muuttajien osuutta kaikesta maahanmuutosta suositellaan kuitenkin kasvatettavaksi huomattavasti.

Idea työvoimavetoisessa maahanmuuttopolitiikassa on tuttu mm. useissa Euroopan maissa II maailmansodan jälkeen harjoitetuista vierastyöläispolitiikoista. Ne perustuvat sodanjälkeisen jälleenrakennuksen ja osin siihen liittyneen taloudellisen noususuhdanteen aiheuttamaan työvoiman kysynnän kasvuun. Taloudelliset suhdanteet ja niiden mukana työvoiman kysyntä kääntyivät laskuun vuoden 1974 aikoihin kansainvälisen öljykriisin vuoksi. Vierastyöläispolitiikat olivat tuoneet eurooppalaisiin maihin paljon ulkomaalaisia siirtotyöläisiä, joiden ajateltiin poistuvan maasta, kun työvoiman kysyntä laskee. Paluumuuttoa tapahtui kuitenkin vain murto-osa oletetusta.

Seurasi laajoja integraatio-ongelmia, koska maahanmuuttajien ainoaksi tavaksi kiinnittyä yhteiskuntaan oli käsitetty työ. Vaikka Vanhasen hallituksen linjaama maahanmuuttopolitiikka perustuu väestöllisiin syihin, eikä taloudellisiin suhdanteisiin, keskeinen pulma on sama muusta syystä kuin työn vuoksi maahan muuttavien ihmisten sosiaalisten integraatiotarpeiden vähättely. Käytännössä maahanmuuttoa ei voi rajata vain työperäiseen maahanmuuttoon, vaan maahanmuuton syitä on väistämättä useita eri henkilöillä eri syitä.

Tämä johtuu pääasiassa kolmesta asiasta. Ensinnä, Suomea(kin) sitovat kansainväliset sopimukset, jotka oikeuttavat maahanmuuttajat perheenyhdistä-

miseen. Perheessä, jossa on yksi työluvan saanut henkilö, saattaa olla muita, joilla työvoima ei ole työ- (ja oleskelu-) luvan peruste.

Toiseksi, kansainvälinen muuttoliike on sosiaalinen prosessi, jossa yksilöiden muuttamispäätökset perustuvat pitkälti muihin kuin taloudellisiin syihin. Näistä syistä mainittakoon tutuilta saatu informaatio. Ihmisten muuttaessa työn vuoksi maasta toiseen nämä sosiaaliset verkostot ”venyvät” maiden- tai jopa maitten välisiksi. Ihmisten muuttopäätöksiin vaikuttaessaan ne ohjaavat siirtolaisuusvirtoja. Näin syntyy ns. ketjumuuttoa, jossa maahanmuuton motiivi on usein muu kuin taloudellinen.

Kolmanneksi, on työvoimapolitiikoissa usein uskotua yleisempää, että maahanmuuttajat asettuvat maahanmuuttomaahan pysyväisluonteisesti. Tällöin maahanmuuttajaväestön rakenne monipuolistuu edelleen, kun ensimmäinen polvi vanhenee, syntyy toinen ja kolmas.

Ollaan tilanteessa, jossa maahanmuuttajaväestö koostuu eri syistä maahan muuttaneista, on ikärakenteeltaan monipuolinen lapsista vanhuksiin ja maahanmuutto on prosessina jatkuva.

Sosiaalisten ja rakenteellisten tekijöiden vaikutus maahanmuuttoprosessiin on siten suuri. Puhtaan sattumankaan merkitystä ei voi vähätellä, vaikkei se tilastollisina korrelaatioina näykään. Kaikki edellä mainitut tekijät ohjaavat yksilöiden käyttäytymistä ja vaikuttavat maahanmuuton rakenteeseen. Tieteellisemmästä, makrotasoisesta näkökulmasta katsoen syntyy transnationaaleja verkostoja, jotka ohjaavat maahanmuuttovirtoja. Viranomaiset, tutkijat ja poliitikot kuitenkin usein unohtavat, että mikrotasolla ollaan tekemisissä oikeiden ihmisten kanssa. Eri maiden maahanmuuttosäännösten, työ- ja oleskelulupasäännösten ja käytäntöjen puitteissa tämä sosiaalinen todellisuus voi muodostua jokseenkin surrealiseksi. Tässä kerromme afganistanilaisen Razain perheen tarinan.

VTM Anna G. Mikkonen on jatko-opiskelija Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksella ja Perttu Salmenhaara on valtiotieteiden lisensiaatti, joka tekee väitöskirjatyötä Helsingin yliopistolla.

Pakomatka Pohjoismaihin ja isoveljen katoaminen

Razain perheelle kävi niin kuin monille muillekin pakolaisperheille ja suvuille, jotka päätyivät sattuman ja erilaisten syiden takia pakolaisiksi hajalleen eri maihin.

Perhe eli tavallista, keskiluokkaisen monilapsisen perheen elämää Kabulissa, kunnes Taliban tuli valtaan 1990-luvun lopulla. Perheen isän väkivaltaisen kuoleman jälkeen äiti päätti, että perheen on päästävä turvaan. Salakuljettajat eivät voineet ottaa enempää kuin kolme henkeä kerrallaan. Lopulta vanhin poika Oswal, 19, lähetettiin matkaan kahden nuoremman sisarusen Zarminan, 17, ja Ahmadin, 9, kanssa. Päämääränä olivat Pohjoismaat, mutta Suomesta perhe ei tiennyt mitään. Nuoremmat sisarukset joutuivat pakomatalla eroon isoveljestä ja päätyivät monien vaiheiden jälkeen Suomeen vastaanottokeskuksen alaiseen ryhmäkotiin Joensuun lähistölle vuonna 2000.

Pitkään turvapaikkapäätöksen odotukseen onnellinen loppu

Kaikki pelkäsivät matkalla kadonneen Oswalin kuolleen, mutta Punaisen Ristin henkilöjäljityksen avulla hänet löydettiin vajaan vuoden kuluttua Tukholmasta. Sinä aikana Zarmina ja Ahmad olivat oppineet suomenkielen ja kävivät jo täyttä vauhtia peruskoulua ja lukiota. Turvapaikkaprosessin kahden vuoden piinallinen odotus palkittiin, kun sisarukset saivat pysyvät oleskeluluvat (ns. A-status). Oswal taas oli saanut turvapaikkapäätöksen Ruotsissa puolessa vuodessa, opiskellut ruotsia, koulutautunut kokiksi ja aloittanut työt ravintola-alalla.

Perheenyhdistäminen: melkein koko perhe Suomessa

Alaikäisenä Ahmadilla oli mahdollisuus hakea pakolaisen perheenyhdistämisen avulla (ilman vaatimusta toimeentulo- ja elatusvelvollisuudesta) äitiä ja kolmea alaikäistä sisarustaan Suomeen. Viisikymppinen äiti ja kaksi veljeä saapuivatkin Suomeen vuonna 2002. Iloista jälleennäkemistä varjosti kuitenkin se, että pakkonaimisiin joutunut 17-vuotias sisko vauvansa kanssa ja vanha mummu joutuivat jäämään Pakistaniiin, sillä heitä ei katsottu ulkomaalaislain tarikoittamiksi ydinperheen jäseniksi, jotka olisivat oikeutettuja perheenyhdistämiseen.

Isoveli Oswal pyysi perhettä muuttamaan Joensuuta Turkuun ja lopulta Helsinkiin ollakseen lähempänä Tukholmaa. Lomilla matkustetaan laivalla kaupunkien välillä ja vietetään aikaa mahdollisimman paljon yhdessä. Muihinkin eri maissa asuviin sukulaisiin ollaan tiiviissä yhteydessä internetpuhelukojen avulla.

Perhe kototutunut omalla tavallaan

Lukion jälkeen Zarmina on suorittanut ammattitutkintututkinnon ja toiminut tulkkina mitä erilaisimmissa asiointitilanteissa eri puolilla maata. Hän pääsi yliopistolle opiskelemaan venäjää, mutta päättikin opiskella terveydenhoitajaksi. Terveysalan opintoihin liittyy myös osa-aikainen työpaikka apteekissa.

Diabetesta sairastava äiti on ollut Suomessa nyt viisi vuotta. Hän saa pientä työmarkkinatukea ja on hoitanut kotia, pitänyt perheen herkullisissa kotimaan ruuissa ja käynyt suomenkurseilla, vaikka uuden kielien oppiminen onkin ollut hidasta. Nauraen hän kertoo oppineensa kurseilla välillä enemmän somalia ja kurdia kuin suomea. Hän haluaisi päästä työharjoitteluun päiväkotiin tai keittiöön, jotta työllistyminen helpottuisi, mutta työvoimatoimisto ei osoita paikkaa, vaan se pitäisi itse löytää.

Zarminan mukaan äidin kanssa tulleilla veljillä 'kävi tosi hyvä tuuri'. Veljet saivat kielikurssien puutteessa eläkkeelle jääneeltä opettajanaapurilta yksityisopetusta. Valmistava koulu ja kansainvälinen kohtaamiskeskus Turussa auttoivat myös. Veljet pääsivät Helsingissä ammattikouluun ensi yrittämällä. He opiskelivat koneistajiksi ja työllistyivät samaan firmaan alan töihin. Lisäksi he tekevät vuoroja ravintolassa ja ruokakaupassa. Toinen veljistä harkitsee vielä jatko-opintojakin. Äiti ja Ahmad taas ovat hankkineet lisätienestettä jakamalla lehtiä.

Ahkera ja säästäväinen perhe on ostanut säästöillään ja Kabulin kotitalon myynnin sekä kuolleen sukulaisen perinnön avulla asunnon Helsingin Pasilasta. Asuntolainaa lyhennetään Zarminan ja toisen veljen tuloista. Zarminan tulkin töiden ja muun perheen liikkumisen helpottamiseksi he ovat hankkineet myös auton.

'Vanhin veli olisi kuin isä meille'

Zarmina ja Ahmad kuvaavat vanhimman veljen erityisasemaa perheessä aviomiehen ja isän kuoleman jälkeen: 'Meidän kulttuurissa ja uskonnossa on tärkeää,

että veli voisi asua yhdessä meidän kanssa kuin isä ja perheen vanhin mies ja hoitaa äitiä ja meitä.’ Roshan äiti jatkaa: ’Sinä et tiedä tai ehkä ymmärrät enemmän kuin suomalaiset, kun olet asunut ulkomailla. Meille perhe on todella tärkeä. Meillä 18 vuotta ei tarkoita mitään, Afganistanissa hän kuuluu perheeseen.’

Zarina kertoo, ettei ole ollut helppo päättää, mitä tehdä, jotta he voisivat asua samassa maassa. Afganistaniin palaaminen ei ole tällä hetkellä realistista eikä turvallista, vaikka sukulaisia tapaamassa ja perheen asioita hoitamassa hän onkin siellä käynyt. Ei tuntuisi järkevältä, että koko Suomessa asuva perhe muuttaisi Ruotsiin ja opettelisi uuden kielen ja aloitaisi taas kotoutumisen alusta. Ahmadilla ja Zarinalla on koulu ja opinnot kesken. Perheen sukulaisia on myös muissa Euroopan maissa ja Australiasa, mutta Razait eivät halua muuttaa Suomesta, johon he ovat jo niin kiintyneitä, etteivät menisi minnekään muuta kuin käymään.

Niinpä perhe suunnitteli, että Oswal muuttaisi tuoreen afganistanilaisen vaimonsa kanssa Suomeen ja hakisi työlupaa Suomesta. Toivoa pantiin myös siihen, että veljen sujuvasta ruotsin- ja venäjänkielen taidosta olisi apua työnhaussa Suomessa. Työpaikan löytäminen osoittautui kuitenkin vaikeaksi, eikä esim. ravintoloista, siivouksesta tai ruotsinkielisistä päiväkodeista onnistunut, sillä aina vaadittiin suomenkielen taitoa. ’Monet ulkomaalaiset siivoajat puhuvat huonosti suomea, mutta silti he tekevät työtä. Suomi on kaksikielinen maa, miksi ruotsi ei auta yhtään?’, Zarmina ihmettelee. Perhettä epäilyttää, että suomalaiset luottavat eurooppalaisiin työntekijöihin enemmän kuin esim. aasialaisiin.

Lopulta Zarmina onnistui työnantajansa kautta saamaan Oswalille työpaikan apteekin varastosta Helsingistä. Vakituiseen ja täysiaikaiseen työhön oikeuttavan työsopimuksen kirjoitettuaan Oswal irtisanoi asuntonsa ja vakituiseen työpaikkansa Tukholmassa ja muutti perheensä luokse Helsinkiin viime kesänä.

Kielteinen työlupapäätös järkytys ja suuri pettymys

Koko perhe oli järkyttynyt ja pettynyt, kun täysin vastoin heidän odotuksiaan Oswal sai työperusteiseen oleskelulupahakemukseen kielteisen päätöksen. Tuntui epäloogiselta, että vaikka on työpaikka, ei saakaan aloittaa työntekoa.

”Me ollaan kaikki surullisia. Tosi paha mieli mulla, paljon itkin, se häiritsee mun mieltä koko ajan. Tekis mieli huutaa ja itkeä oikein kovaa. Itken kotona, kun olen siellä yksin. Sokeriarvot meni koholle, kun päätös tuli. Jouduin lääkäriin. Suomi ei hyvä,” äiti Roshan kertoo osittain itse suomeksi, osittain lastensa tulkkamana.

”Tietysti suomalaisilla on etusija, mutta suomalaiset eivät tyydy huonoihin palkkoihin. Ennen tätä mulla oli erilainen kuva Suomesta. Ennen luulin, että jos on koulutusta, ulkomaalainenkin saa töitä,” Zarmina jatkaa. ”Meillä meni kesä ihan pieleen”, Ahmad kuvaa perheen tunnelmia. ”Sellaista kesää en oo kokenut, paitsi joskus menneisyydessä. Mä haluan uusi kesäloma!”

Ensimmäinen shokki tuli, kun ennen lopullista päätöstä Ulkomaalaisvirastosta (Uvi, nykyinen Maahanmuuttovirasto) tuli kirje, jonka otsikossa varoitettiin mahdollisesta maasta karkotuksesta, jos lopullinen päätös on kielteinen. Selvisi myös, ettei työvoimatoimisto puolla hakemusta sillä perusteella, että Suomesta on saatavilla suomalaista työvoimaa samaan tehtävään kohtuullisessa ajassa. Työvoimatoimiston osapäätös on Uvia sitova. Pakolaistausta ja humanitaariset syyt taas eivät vaikuta päätöksentekoon enää työlupaa haettaessa.

Zarina teki Oswalin puolesta Uville lausunnon, jossa pyydettiin huomioimaan sosiaaliset, perheen yhtenäisyyteen liittyvät Suomeen tulon syyt. Samalla selitettiin, että Oswal haki työlupaa vasta Suomesta käsin, sillä hän ei tiennyt, että (ns. hallitun maahanmuuttopolitiikan periaatteiden mukaan) työlupaa tulee hakea jo ennen Suomeen tuloa. ”Yhtä hyvin olisi voinut hakea jo Ruotsista, mutta kun ei tiennyt. Hän olisi valmis tekemään mitä työtä vain”, Zarmina selittää.

Mikä ratkaisuksi?

Oswal ei halunnut eikä voinut jäädä toimeettomana ja ilman tuloja Suomeen odottelemaan tilanteen järjestymistä paremmin päin, vaan palasi vapaaehtoisesti Ruotsiin aloittamaan taas elämänsä siellä uudestaan. Kaverien nurkissa asumisen jälkeen löytyi pikkuhiljaa uusi asunto, työpaikka, huonekalut jne. ”Veli on pettynyt, me kaikki ollaan, mutta hän aikoo yrittää uudelleen”, Zarmina kertoo. On kuitenkin vaikea löytää Suomesta työpaikkaa, jonka perusteella uuden työlupahakemuksen voisi tehdä. Kielteisestä työlupapäätöksestä ei kannattanut valittaa ilman työnantajan lausuntoa asiasta.

Ruotsissa tilannetta mutkistaa käytännön asioiden järjestymisestä huolimatta se, että Oswalin vaimo on

erittäin nuori ja tullut vasta hiljattain Afganistanista Ruotsiin. Lisäksi vaimo on raskaana, eikä osaa ruotsia vielä ollenkaan. Hän on päivät pitkät yksin kotona Oswalin ollessa töissä, on yksinäinen ja masentunut, vaikka onkin tullut Ruotsiin vapaaehtoisesti avioliiton takia. 'Hän ei jaksakaan yksin, hän voi vaikka tulla hulluksi. Vauvan syntymä tulee olemaan iso muutos. Oswal on huolissaan, mutta hän ei voi tehdä mitään', Zarmina kertoo. Koko perhe haluaisi tukea Oswalin vaimoa ja auttaa vauvan hoidossa, mutta tällä hetkellä se ei näytä mahdolliselta muuta kuin kolmen kuukauden mittaisen turistiviisumin turvin joko niin, että äiti matkustaa Tukholmaan tai vaimo tulee välillä Helsinkiin.

Kansalaisuudesta ratkaisu työlupaongelmaan?

Zarminalla on ainoana perheestä Suomen kansalaisuus, jonka hän sai ennätysnopeasti kahdes- ja kuukaudessa jo muutama vuosi sitten. Ahmad ai-

koo hakea kansalaisuutta heti, kun täyttää 18 vuotta. Nyt Ahmadilla on vain muukalaispassi, jolla ei saa viisumia tiettyihin maihin eikä pääse sen takia osallistumaan esim. koulun retkille. "Ihanaa, ensi vuonna mä voin saada kansalaisuuden!", Ahmad iloitsee jo etukäteen. Äitikin haluaisi hakea Suomen kansalaisuutta, mutta pelkää kielitaitokokeen olevan este. "Voisiko vanhoille ihmisille olla eri kriteerejä? Voisiko lääkäri kirjoittaa todistuksen kielen oppimisen vaikeudesta?", Zarmina pohtii.

Suomen kansalaisuudet eivät kuitenkaan auta veljen perheen saamisessa Suomeen eikä muutto Ruotsiin ole ainakaan tällä hetkellä vaihtoehto. Sitä paitsi siellä saatettaisiin törmätä samoihin lupavaikeuksiin, kuin Oswal nyt Suomessa. Ruotsissa kansalaisuutta voi hakea vasta kahdeksan vuotta maassa asuttuaan. Vaadittu aika tulee Oswalilla täyteen ensi vuonna, mutta hakemuksen käsittelyaika saattaa vaihdella. Ruotsin kansalaisena hänellä olisi oikeus työntekoon Suomessa.

International Conference on Spatial Challenges of Future Demographic Re-structuring was held in 8–9 August 2008, Mannheim, Germany

International Geographical Union, Commission on Population and Vulnerability, the members of steering group. From the right: Professor Jianfa Shen, Hong Kong, Professor Paul Gans, Germany, who was the Chair of Local Conference Organizing Committee in the University of Mannheim, Professor Allan Findlay, Scotland (Chair of the Commission) and Research Director Elli Heikkilä, Finland.

